

Оксана Зелінська,
доктор філологічних наук, професор
кафедри української мови та методики її навчання
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7965-428X>
zelinska67@ukr.net

ПИТАЛЬНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА АДРЕСАТА В ПРОПОВІДЯХ ПОЛЬСЬКОГО БАРОКОВОГО ПРОПОВІДНИКА ТОМАША МЛОДЗЯНОВСЬКОГО¹

*У статті проаналізовано специфіку використання питальних речень у проповідях
Томаша Млодзяновського, видатного польського проповідника епохи Бароко.*

*Проаналізовані тексти проповідей Т. Млодзяновського засвідчують, що автор
використовував питальні конструкції як засіб впливу на адресатів. Питальні речення в
монологічному мовленні проповідника виконують вторинні функції, спрямовані не на
отримання, а на передачу інформації.*

*Незважаючи на те, що формально вони є запитаннями, комунікативною метою їх є не
запит інформації та спонукання адресата до відповіді, а залучення його уваги до інформації,
яку передає мовець. Конструкції, побудовані як питання-відповідь, є засобом діалогізації
авторського мовлення. Діалогізація тексту сприяє встановленню контакту, змушує
адресатів брати участь у пошуках відповідей, що створює атмосферу співпраці під час
проповідання, створює ілюзію двобічної комунікації. Передусім питальні конструкції в
проповідях сприяють активізації уваги аудиторії. Т. Млодзяновський продуктивно вживає
катехетичні питання, які є основним засобом тлумачення правд віри, богословських понять,
за їхньою допомогою розкриває символічні значення євангельських образів; комплекс питання
– відповідь активно використовує для викриття неправдивості чужої віри та обстоювання
правдивості віри католицької.*

*Питання слугують засобом логічної аргументації, що посилює переконувальний вплив.
Значна частина таких речень є засобом вираження волевиявлення проповідника: відповідь,
котру автор проповіді дає на питання, є зазвичай прикладом, який треба наслідувати,
чимало питальних речень мають мету запобігти грішним учинкам, уникнути небажаних для
християнина ситуацій.*

Ключові слова: проповідь, бароко, мовний вплив, історія польської мови, питальні
речення, риторичні питання, діалогізація.

Oksana Zielińska. Zdania pytające jako środek oddziaływania na adresata w kazaniach polskiego kaznodziei barokowego Tomasza Młodzianowskiego

*W artykule przeanalizowano specyfikę użycia zdań pytających w kazaniach Tomasza
Młodzianowskiego, wybitnego polskiego kaznodziei epoki baroku.*

*Analizowane teksty kazań T. Młodzianowskiego świadczą o tym, że autor posługiwał się
konstrukcjami pytającymi jako środkiem oddziaływania na adresatów. Zdania pytające w mowie
monologicznej kaznodziei pełnią drugorzędne funkcje mające na celu nie otrzymywanie, ale
przekazywanie informacji.*

*Pomimo faktu, że formalnie są to pytania, komunikatywnym celem takich pytań nie jest żądanie
informacji i zachęcenie adresata do odpowiedzi, ale zwrócenie jego uwagi na informacje
przekazywane przez mówcę. Konstrukcje, zbudowane jako pytanie-odpowieź, są środkiem dialogu*

¹ Стаття підготовлена на матеріалах, зібраних під час стажування в Artes Liberales (Варшавський університет).

wypowiedzi autora. Dialogizacja tekstu przyczynia się do nawiązania kontaktu, zmusza adresatów do udziału w poszukiwaniu odpowiedzi, co tworzy atmosferę współpracy podczas przepowiadania, tworzy iluzję dwustronnej komunikacji. Przede wszystkim pytające konstrukcje w kazaniach przyczyniają się do aktywacji uwagi publiczności. T. Młodzianowski produktywnie korzysta z pytań katechetycznych, które są głównymi środkami interpretacji prawd wiary, pojęć teologicznych, z ich pomocą ujawnia symboliczne znaczenia obrazów ewangelicznych, zespół pytań – odpowiedź jest aktywnie wykorzystywana do ujawniania fałszu cudzej wiary i obrony prawdziwości wiary katolickiej.

Pytania służą jako środek logicznej argumentacji, która wzmacnia wpływ perswazyjny. Wiele zdań pytających jest sposobem wyrażenia woli kaznodziei: odpowiedź, jakiej udziela autor kazania na to pytanie, jest zwykle przykładem do naśladowania, wiele zdań pytających mają na celu zapobieganie grzesznym czynom, unikanie sytuacji niepożądanych dla chrześcijanina.

Słowa kluczowe: kazanie, barok, wpływ językowy, historia języka polskiego, zdania pytające, pytania retoryczne, dialogizacja.

Oksana Zelinska. Interrogative sentences as a means of influencing the addressee in the sermons of the Polish baroque preacher Tomash Młodzianovskyi

The article analyzes the specifics of the use of interrogative sentences in the sermons of Tomash Młodzianovskyi, a prominent Polish preacher of the Baroque epoch.

The analyzed texts of T. Młodzianovskyi's sermons show that the author employed interrogative constructions as a means of influencing the addressees. Interrogative sentences in the monologue speech of the preacher perform secondary functions aimed not at receiving but at transmitting information.

Despite the fact that formally they are questions, the communicative purpose of such questions is not to request information and encourage the addressee to answer but to attract their attention to the information that the speaker conveys. The constructions made in the form of question-answer are a technique of the dialogization of the author's speech. The latter helps to establish contact, and makes the addressees take part in the search for answers, which creates the atmosphere of cooperation during the sermon and gives the illusion of bilateral communication. Interrogative constructions in the sermons activate the attention of the audience.

T Młodzianovskyi uses efficiently catechetical questions, which are the main means of interpreting the truths of faith, theological concepts; with their help, he reveals symbolic meanings of the Gospel images. The question – answer complex is actively applied to expose the falsity of someone else's faith and to defend the truth of the Catholic faith.

Questions serve as a means of logical argumentation, which enhances the persuasive effect. A significant part of interrogative sentences is used to express the will of the preacher: the answer that the author of the sermon gives to the question is usually an example to be followed, and many interrogative sentences are intended to prevent sinful acts or undesirable situations for a Christian.

Key words: sermon, baroque, linguistic influence, history of the Polish language, interrogative sentences, rhetorical questions, dialogization.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Томаш Млодзяновський, твори якого обрано матеріалом дослідження в цій статті, – визначний польський проповідник епохи Бароко. Його проповіді написані надзвичайно колоритною та яскравою польською мовою. Проповідницьку спадщину Т. Млодзяновського вивчали загалом на тлі історії польської гомілетики. М. Бжозовський здійснив монографічний опис творчості Т. Млодзяновського, охарактеризував епоху, у якій жив проповідник, специфіку польського бароко й проповідь як репрезентанта культури епохи [9].

Серед польських дослідників творчість Т. Млодзяновського в контексті сучасних йому духовних течій аналізував І. Щуковський і зазначив, що проповідник закликав до безперервного духовного зростання в руслі християнського світогляду [12, с. 251].

І. Щуковський проаналізував образи жінок, що постають у казаннях Т. Млодзяновського, описав когнітивні схеми, які той використовує, коли аналізує становище жінки в суспільстві, переконує, що висловлювання Т. Млодзяновського про жінок зумовлені впливом біблійних текстів та їх тлумачень, запропонованих Церквою [11]. Т. Соколовська аналізувала твори Т. Млодзяновського в аспекті культури мови й мовознавства XVII ст. [10].

В україністиці проповіді Т. Млодзяновського порівняно з українськими проповідниками слугували джерелом вивчення філософських уявлень у духовній культурі епохи Бароко в працях В. Співак [7; 8], побіжно специфіки творчості Т. Млодзяновського торкаються літературознавиця Н. Левченко [3] та лінгвістка О. Ніка [5, с. 228; 4, с. 227].

Отже, творча спадщина Т. Млодзяновського викликає постійний інтерес у науковців. На нашу думку, проповіді заслуговують на удокладнене лінгвістичне вивчення, зокрема в аспекті досліджень використання засобів мовного впливу на адресата. Цей чинник визначає **актуальність** теми цієї статті.

Матеріалом дослідження стали проповіді Т. Млодзяновського, опубліковані у виданні: Młodzianowski T. Wybór kazań (1935) T. 1–2: T. 1. Kazania niedzielne. T. 2: Kazania świąteczne, pasyjne i oratne. Z przedmową prof. St. Windakiewicza. Warszawa, 1935. У тексті роботи сторінки ілюстративного матеріалу подаємо за цим виданням.

Мета статті – дослідити специфіку використання в проповідях структур із питальними реченнями.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві дослідники в різних аспектах вивчають реченнєві структури питальної модальності. Загалом лінгвісти класифікують їх на речення, які виконують первинну функцію – задля отримання інформації, відповіді – і вторинну функцію – передавання інформації. Дослідники переконують, що саме діалогічне мовлення, щ реалізується шляхом уведення питальних речень, «з усіх видів мовленнєвої діяльності є найприроднішим, генетично первинним, поширеним на всі сфери життя суспільства та рівні взаємин між людьми» [1, с. 237].

Вивчаючи політичний дискурс, Є. Кобчук і А. Загнітко зауважили, що функція впливу є однією з центральних у політичному дискурсі, вона передбачає необхідність використання запитань як засобу діалогізації авторського мовлення [2, с. 166]. Функція впливу – одна з визначальних ознак і проповідницького дискурсу, тому в обох дискурсах спостерігаємо певною мірою використання однакових мовних засобів впливу. Однак зауважимо, що вплив у дискурсі релігійному відкритий і не має на меті маніпуляції та спрямований для користі адресатів.

Діалогізація монологічного виступу автора шляхом уведення в текст питальних речень другорядної функції є органічним елементом політичних текстів і сприяє активізації уваги аудиторії. Такі конструкції дають змогу виразно, «рельєфно» передавати основні моменти виступу або імітувати авторську суперечку з уявним опонентом [2, с. 168]. Уведення до монологічного мовлення питальних речень стає засобом отримання інформації, при цьому «слухачі або читачі (тобто одержувачі) не лише отримують інформацію від адресанта, але й повністю реагують на його комунікаційні наміри та прагматичну мету висловлення. Оптимальне спілкування актуалізує момент сприятливої взаємодії між мовцем та слухачем. Таке спілкування передбачає узгодження результатів відповідно до очікувань адресата» [2, с. 167]. С. Педченко зауважує, що модальність таких питальних речень визначається як ірреальна, здебільшого ускладнена епістемічними, волітивними, аксіологічними суб'єктивно-модальними значеннями [6, с. 45].

Питальні конструкції є виразною ознакою проповідей польського проповідника періоду Бароко Томаша Млодзяновського, де виконують різні функції. Розглянемо їх докладніше.

Риторичні питання Т. Млодзяновський використовував як вступ до розкриття теми проповіді, що налаштовувало адресатів на сприйняття її змісту: *Imię Maryi to jak początek zbawienia świata. A jaki jest początek tego początku? Jaki jest początek imienia Maryi? Początek Maryi jest Niepokalane Jej Poczęcie* (т. 2, с. 1); *Odchodzi Pan nasz Jezus Chrystus do nieba, a cóż*

za upominek zostawi On apostołom?.. O czym to Pan Jezus nakazał pamiętać apostołom? Co to był za upominek który im zapowiedział, odchodząc od nich do nieba? Zastanówmy się nad tern dzisiaj choć pokrótce. Niech się to stanie na większą chwałę Pana Boga naszego (т. 1, с. 86).

У проповідницьких текстах особлива роль належить катехитичним питанням, які обов'язково передбачають відповідь. За допомогою катехитичного комплексу «питання – відповідь» проповідник розкриває богословські істини або дає дефініції поняттям: *Co to jest bowiem Przenajświętszy Sakrament? Jest to prawdziwe i rzeczywiste Ciało Pana naszego Jezusa Chrystusa, jest to Sakrament nad sakramenta* (т. 1, с. 92); *Cóż to bowiem jest błogosławieństwo? Jest to szczęście, jest. to pokój* (т. 2, с. 78); *Ale co to jest ta sprawiedliwość, której trzeba łaknąć i pragnąć, ażeby być nasyconym? Odpowiada św. Jan Chryzostom, że to jest cnota wręcz przeciwna temu łakomstwu, które ludzi ograbia, iż tak łakną i pragną* (т. 2, с. 80); *Co znaczy to słowo Bóg? Nie co innego, tylko Byt, tylko Tego, który istnieje sam przez siebie i od siebie, a nie od kogoś drugiego poza sobą* (т. 2, с. 62). Через «питання – відповідь» священник пояснює зміст євангельських образів – відповідь на питання стає тлумаченням символічного змісту: *Co jest pszenica? Pszenica to wiara. Utwierdźmy się w tej wierze przez rozważanie ewangelji św. o pszenicy i o kąkolu. Niech się to stanie na większą chwałę Pana Boga naszego* (т. 1, с. 29); *Czemu to Panu naszemu po śmierci Jego bok otworzono, serce rozdarto? Odpowiada św. Augustyn, że stało się to na to, aby był znak, że nam do życia już przystęp dano, już drzwi otwarto* (т. 1, с. 149). За допомогою «питання – відповідь» проповідник може пояснювати незрозумілі, на його думку, факти в євангельських оповідях: *Dlaczego Pan Jezus opowiadał rzeszom przypowieści? Dlatego, te ludzie prości, nieuczeni, nauki górnej o tajemnicach Boskich nie zrozumieliby, trzeba im było prawdy wiary, jakby ocukrzyć, podać w mowie, dla nich przystępnej* (т. 1, с. 49). На підставі наведених прикладів з текстів узагальнюємо, що діалогічний комплекс може бути оформлено за допомогою співвідносних слів **Co to jest – (jest) to; Dlaczego – Dlatego**, відповідь може маркуватися дієсловом *odpowiadamu* і бути цитатою з релігійної літератури.

За допомогою питань Т. Млодзяновський полемізує з уявними опонентами про правильність католицької віри. Передбачаючи їхні питання, проповідник дає відповідь: *Rzecz kto może, że syn od ojca, ojciec od dziada, uziad od pradziada i tak bez końca ludzie istnieją, jak ziarno z kłosu, a kłos znów z ziarna, aż do wieczności, bez końca, w kółko i bez początku? Głupstwo. W tym całym zbiorze wszystkich tych istot musi być jedna, co jest początkiem, a więc jest Bogiem* (т. 2, с. 62). Обстоюючи правдивість католицької віри, Т. Млодзяновський задає питання адресатам, які стають логічними доказами: *Czyż wiara katolicka nie ma większego powabu, prawdopodobieństwa i powagi? Powie może heretyk, że Kościół katolicki w wielu rzeczach odstąpił od dawnej wiary. Jeżeli odstąpił, toczy w nim człowiek nie mógł być zbawiony, a sami heretycy to przyznają, że i w Kościele katolickim zbawionym być jednak można. Weźmy przytem heretyków, by i najmądrzejszych: niech powiedzą, w czym, gdzie i kiedy odstąpił nasz Kościół św. od dawnej wiary? Klóć się i nawet na to sami zgodzić się nie mogą pomiędzy sobą. Jeżeli Kościół dawnej wiary odstąpił, a czemuż to Bóg dopuszcza, że on jeden tylko trwa, a herezje, co zarzucają to Kościołowi, rozlażą się i nie trwają?* (т. 2, с. 37); *Zresztą, jeżeli człowiek w każdej wierze może być zbawiony, to na co było Chrystusowi Panu wiary nas uczyć, na co było Mu ją stwierdzać męką i śmiercią nie tylko swoją, ale i swoich apostołów?* (т. 1, с. 36); *Powiedział niegdyś Pan Jezus, jak zapisane jest w ewangelji św. Mateusza, że królestwo niebieskie podobne jest skarbowi, ukrytemu na roli. Dlaczego ono jest podobne skarbowi, ukrytemu na roli, zakopanemu w ziemi na polu, a nie skarbowi już odkrytemu, odkopanemu? Bo to skarb Boży, wielki i cenny, – kto chce go zdobyć, musi się naprzód dobrze narobić, dobrze się go naszukać, nakłopotać, napracować i naciерpieć. Zakopany jest* (т. 1, с. 87).

У ході розгортання проповіді риторичні питання слугують для реалізації комунікативної тактики покликання до авторитету. Для підтвердження своїх думок проповідник цитує або переказує Святе Письмо чи твори богословів та отців Церкви, посилює переконливість за допомогою риторичних питань, якими висловлює високу позитивну оцінку релігійним працям. Лексичним засобом вираження оцінки є ад'єктиви у формах вищого ступеня

порівняння: *Kto gruntowniejszy nad św. Augustyna? Kto wymowniejszy nad św. Chryzostoma? Kto dokładniejszy nad św. Hieronima? Kto wyrazistszy nad św. Ambrożego? Kto przeróżniejszy nad św. Grzegorza? Kto subtelniejszy nad św. Chryzologa? Najwięksi to z największych kaznodziejów w Kościele św.* (т. 1, с. 10).

Інша група питань слугує усвідомленому сприйняттю змісту проповіді. Проповідуючи, священник задає питання, які змушують розмірковувати над змістом євангельських оповідей, наприклад, повідомляє, що Ісус плакав, увійшовши до Єрусалима: *Placze Pan Jezus, przybliżywszy się do Jeruzalem ujrawszy miasto święte. Placze Pan Jezus nad Jerozolimą. Nauczał Pan Jezus: Błogosławieni cisi, i sam był cichy, przykładem się stał cichości* (т. 1, с. 124), але інші не плакали, і священник звертає увагу на це й змушує адресатів задуматись, чому так: *Czemu oni nie płakali, czemu zaś płakał Pan Jezus?* (т. 1, с. 124), повідомляє, що Ісус закликав бути пильними: *Strzeżcie się... badajcie pilnie, i już zdaleka, bądźcie ostrożni i wystrzegajcie się. Kogo Pan Jezus tak nakazuje nam się wystrzegać?* (т. 1, с. 114).

За допомогою риторичних питань проповідник залучає слухачів до розумового процесу, сприяє їхній активній ролі в комунікації, риторичне питання створює ілюзію, що слухачі проповіді самі задають ці питання, отже, імітований діалог стає засобом реалізації комунікативної тактики солідаризації через залучення адресата до спільної дії: *Wyobraźmy sobie, że nie masz ani kościoła tego, ani miasta, ani Polski, ani nieba, ani ziemi, ani nas samych, i zapytajmy się, skąd się to wzięło?* (т. 2, с. 62). Багато таких питань спрямовано на утвердження й зміцнення у вірі, аби переконати адресатів у тому, що й самим життям, і його благами людина завдячує Богові-отцю, Христу, Богородиці: *Król nasz ustąpił aż za granice. Weszli do Polski Węgrzy, Brandeburczycy. Kto chciał, rwał Polskę. Cały świat już nic nie wątpił, że zginęła. Kto ją obronił?... Bóg ją obronił i Najświętsza Panna ją obroniła. A cóżeśmy też za wdzięczność Panu Bogu za to uczynili?* (т. 1, с. 46); *Któż cię, człowiecze, uczył modlitwy? Kto ci tę ufność, kto tę nadzieję do serca podał, że ty się modlisz. lub choć chcesz modlić? Bóg twój to sprawił* (т. 1, с. 198).

Риторичні питання позбавлені комунікативної ознаки запиту інформації, вони виконують функцію передавання повідомлення логіко-інтелектуального змісту. За допомогою риторичних питань проповідник акцентує на важливих речах, які повинні усвідомити віряни, наприклад на минушості всього в земному житті: *O mizcracy, a kędyż teraz one delicje wasze ziemskie doczesne, dla których Boga poświęciliście, nieba odbiegli? Przeszły... Przeminięły... Kędy pycha i chwała świata i majętności, skarby, wygody i one wasze ziemskie swawole?* (т. 1, с. 240). Переконувальний вплив на слухача посилюється шляхом ампліфікації питальних конструкцій, що надає мовленню проповідника експресії: *Kędyż jesteś, domie sławnych ksiąg Ostrogskich? Kędyż książe są Zbarascy, albo Koreccy? Gdzie są Łęczyńscy, albo Kmitowie, lub Szafrancowie? Gdzie są Górkowie w Wielkopolsce, gdzie jest dom Kostków na Mazowszu? Ba! gdzie są Piasty i Jagiellony?... Maluczko, a już i oni przeminęli* (т. 1, с. 73).

За допомогою питань проповідник акцентує на таких життєвих ситуаціях, які не враховують адресати, промовець хоче переконати та «достукатися» до серця й сумління вірян, щоб вони переглянули свої життєві установки, погляди, щоб не відкладали спокуту гріхів на далекий час: *Iluz to ludzi tak sobie obiecywało, a bez spowiedzi, w grzechu, w pijaństwie nieraz pomarło? Mówi znów drugi: jeszcze lata mi służą; jak dopiero się zestarzeję, to się poprawię* (т. 1, с. 22). У відповідях проповідник дає негативну оцінку таким небажаним ситуаціям, далі знову за допомогою питань аргументує саме таку оцінку: *Glupstwo! A jeżeli się właśnie nie zestarzejesz? Zresztą, kto się wprawi w grzech za młodu, ten i w starości zwykle nim cuchnie. Nie odkładajmy więc pokuty swej wciąż na jutro* (т. 1, с. 22). Свою думку автор підкріплює цитатою, також побудованою як питання: *Upomina nas św. Augustyn: Jutro... jutro... Pókiż będziesz mówił: jutro? Czemu nie dziś koniec sprośności swojej masz położyć?* (т. 1, с. 22). Комунікативною метою таких питань є не запит інформації та очікування від адресата відповіді, а залучення його уваги до інформації, яка міститься у відповіді: *Tylko w Pacierzu i tylko sam Pan Jezus upoważnia nas do nazywania Boga nie Bogiem, ale raczej naszym Ojcem. Dlaczego? Nie dlaczego innego, tylko*

dłatego, abyśmy zrozumieli, jaką mamy naszą rodzinę, i że ta rodzina nasza nie jest z ziemi, ale jest z nieba (т. 1, с. 199).

Найбільше питальних речень засвідчено в частинах проповіді, де священник торкається способу життя людей, їхніх моральних цінностей, гріховності. Укріпити християн у вірі, спонукати їх до праведного життя – одне з основних завдань проповідника. Риторичні питання в його промові вказують на негативні явища в людському житті, священник апелює до вірян і змушує їх задуматися над своєю поведінкою та змінити її, отже, такі питання насправді є спонукальними мовленнєвими актами: *Miły człowiecze! A czy i twoje sumienie również jest tak klarowne przed Panem Bogiem? Czyś się ze wszystkiego już wyświadał? czyś wszystkie grzechy już obżałował? Gdyby ci objawił tu jakiś prorok, że za piętnaście dni już żyć nie będziesz, czyżbyś ty nie miał czego poprawić?* (т. 1, с. 232); *Czemu się ludzie waśnią, warcholą? Czemu się kłóć, wadzą, gniewają? Czemu się sądzą, czemu wojny z sobą prowadzą? Bo miał być pokój, ale ludziom dobrej woli, a oni tej dobrej woli wcale nie mają* (т. 2, с. 14).

Значна частина риторичних питань є засобом вираження волевиявлення, наприклад, проповідник закликає вірян поклястися на захист Ісуса Христа, питальне речення насправді має модус спонукання, що реалізує лексема **powinniśmy**: *Wziął Pan Jezus z krzyża po śmierci pod Swoją protekcję świat i stworzył mu Swoje Serce; i czyż my ludzie nie powinniśmy się z tego cieszyć i w tej protekcji Pana Jezusa, w tem Jego Sercu ufność swą złożyć? Gdzie jest frasunek, gdzie jest troska i smutek, którego by nie można w tem Sercu Pana Jezusa z łatwością wnet się pozbyć?* (т. 1, с. 150), в іншому випадку питання містить інтенцію перестороги: *Chrześcijananie-katolicy! obaczmyż się, czy i my czasem dobroci dla nas Pana Boga naszego w żółć Mu na nas nie obracamy? Czy i my czasem Jego ludzkości nie staramy się przemienić Mu w okrucieństwo?* (т. 1, с. 174). Риторичні питання є більш експресивним та ефективним засобом викликати в слухачів потрібну реакцію, спонукати їх до певних дій і домогтися, отже, бажаної мети.

За допомогою питань проповідник вимагає осмислити й проаналізувати свої вчинки: *Człowiecze grzeszny, co się czujesz w grzechu śmiertelnym, a czy znasz ty tego dobrego swego Pasterza, Pana Jezusa?* (т. 1, с. 69); *Człowiecze grzeszny, co miłosierdzia nie masz dla bliźnich, a czy znasz ty Syna Bożego, który cię stworzył, który cię odkupił, który w Komunji św. cię oddaje, którego obrazem i podobieństwem są bliźni twoi?* (т. 1, с. 69), звертається до слухачів / читачів, щоб вони оцінили глибину своєї віри: *A ty, człowiecze, gdyś Boga o co prosił, prosiłeś Go tak usilnie, jak św. Paweł?* (т. 1, с. 83). Питальними конструкціями Т. Млодзяновський виражає оцінку способу життя людей, висловлюючи докір або осуд поведінці, яка неприпустима для християнина: *Wieszże, człowiecze, kto jest prawdziwym twoim ojcem? Ojcem i matką prawdziwą Twoją jest Pan Bóg. A tyś Boga twego opuścił. Zapomniałeś o Bogu, Stwórcy swoim i Panu* (т. 1, с. 214). Оцінку осуду найвиразніше реалізує питання на кшталт «**Як ти міг?**»: *Jakożeś to, człowiecze, coś podobnego mógł uczynić? Jakożeś to, człowiecze, Boga swego mógł opuścić? Albo znowu to piąte przykazanie: nie zabijaj! Krwi ludzi bezbronnych, marnie przelana, bez sądu, bez prawa, niesprawiedliwie, w co byś ty mogli zebrać?», A kto się w Polsce za tę krew ujął? Kto pozwał? Kto ukarał?* (т. 1, с. 189). Семантику осуду виражає і питання **czemuś**: *Wziąłeś, człowiecze, z ręki Bożej i ty wiele, i ciebie Pan Bóg na chrzcie św. oświecił, wzrok ci przywrócił, łaskę okazał, a czemuś się w tłumie zgubił, czemuś chyłkiem od Boga uciekł, czemuś się zwrócił znów do grzechu i do świata?* (т. 1, с. 59). Вплив на адресата посилюється, коли проповідник використовує одразу кілька питань, указуючи на різні аспекти проблеми: *Weźmy wreszcie dziewiąte i dziesiąte przykazanie. Czemuż to w Polsce nastąpiło już zwyczaj, że dygnitarze nasi nie mieszkają ze swymi żonami? Skąd się wkraśli do nas pogański obrządek rozwodów i bezwstydnów? Nie będziesz pożądał żadnej cudzej rzeczy; a u nas w Polsce, nie tylko się szerzy bezwstyd pożądania cudzych żon, ale pożądania i cudzej sławy, ba nawet roli i majętności, którą wydzieraćby już wprost chcieli jedni drugim. Miła Ojczyzno! Kiedy też wybrniesz, kiedy pozbędziesz się tych ciężkich swoich długów przed Panem Bogiem?..* (т. 1, с. 189); *Człowiecze, a czemużeś to po grzechu tak zaraz ogluchł? tak zaniemówił? Miła ci była przedtem chwala Boska, sprawiedliwość i miłosierdzie dla bliźnich. Miła ci przedtem była miłość ojczyzny, czystość sumienia, dobry obyczaj. Czemuś tak ogluchł teraz na ich wołanie, czemuś tak zamilkł, gdy o nie chodzi? Kto temu winien?* (т. 1, с. 134).

Висловлюючи докір за грішну поведінку, автор водночас дає вказівку, як саме має вчинити християнин: *Człowiecze grzeszny! z grzechu w grzech już nawet nie idziesz, ale wpadasz, a nawet nie wpadasz, lecz lecisz; a czemuż się już raz czempędziej do lekarza duszy nie udasz?* (т. 1, с. 145).

Через риторичні питання проповідник прагнув викликати відповідні почуття та емоції в слухачів / читачів. Наприклад, діалог із Христом створює ефект присутності Спасителя під час проповідування: *O Panie Jezu! A wieleż tej pszeniczki najpierwszej doskonalej masz wśród nas tu w kościele? O! Podobno niewiele!* (т. 1, с. 32), в іншому випадку питання змушує задуматися над сутністю подвигу Христа: *Miły człowiecze, a gotówże byłbyś wydnąć to tchnienie swoje ostatnie, gdybyś to ty tak jut dziś umierał? Gotówże byłbyś skłonić już głowę i oddać ducha swojego Bogu, tak jak Pan Jezus zrobił na krzyżu?* (т. 1, с. 231).

Питальні речення урізноманітнюють монологічне мовлення, надають проповіді піднесеної тональності: *Jakież tam były pierwsze słowa Najświętszej Panny w niebie po śmierci? O, niezawodnie, w żadnym języku nikt tych słów lepiej nigdy nie wyraził i nie wyrazi, aniżeli my Polacy w staropolskiej tej naszej pieśni je wyrażamy, kiedy śpiewamy: **Twoja cześć chwala, nasz wieczny Panie, na wieczne czasy niech nie usłanie!** To były słowa, któremi powitała Najświętsza Panna Boga na niebie, któremi pierwsze uczucie serca i wdzięczności swojej Mu wyraziła* (т. 2, с. 69).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у проповідях Т. Мłodзяновського питальні конструкції відіграють важливі функції. Вони є засобом розкриття теми проповіді, слугують для тлумачення євангельських символічних образів, для пояснення богословських істин, стають способом цитування та полеміки. Проте найголовнішою функцією питальних речень у досліджуваних проповідях є функція впливу на адресата. За їхньою допомогою автор прагне зміцнити адресатів у вірі, виражає моральну оцінку, закликає вірян задуматися над своїм життям і змінити його, спонукає до життя праведного.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в зіставленні специфіки використання питальних конструкцій з прагматичною метою у творах українських проповідників цього ж періоду.

Список використаних джерел та літератури

1. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.
2. Кобчук Є. Є., Загнітко А. П. Функційні особливості питальних речень у політичному дискурсі. С. 166–169. URL : <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/9978/9905> (дата звернення: 02.08.2022).
3. Левченко Н. Екзегетичні польськомовні маркери в моделюванні образів духовного й матеріального світів у системі біблійної герменевтики української барокової літератури. *ROCZNIKI HUMANISTYCZNE*. Т. LXX. Z. 7. 2022. С. 45–58.
4. Ніка О. Антоній Радивилівський і розвиток українських казань XVII ст. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, Т. LVIII, 2012. С. 223–234. URL : <https://docplayer.pl/71150586-Rozprawy-komisji-jezykowej.html> (дата звернення: 13.08.2022).
5. Ніка О. І. Латино-польська проповідь другої половини XVII ст.: Дзіловський – Радивилівський. *Мовні і концертальні картини світу*. 2012. Вип. 42. С. 226–234.
6. Педченко С. О. Модальні параметри питальних висловлень. *International scientific and practical conference*. Venice, Italy. October 30–31. С. 44–46.
7. Співак В. В. Прекрасне в чуттєвій реальності як предмет візантійської естетики аскетизму. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2017. № 1. С. 164–170.
8. Співак В. Життєвий успіх у бароковому дискурсі. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2019. № 2 (3). С. 165–175.
9. Brzozowski M. Kulturowe i historyczne uwarunkowania kaznodziejstwa Tomasza Młodzianowskiego, Lublin : Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1988. 496 s.
10. Młodzianowski T. Wybór kazań. Warszawa, 1935. Т. 1–2. Т. 1: Kazania niedzielne. Т. 2: Kazania świąteczne, pasyjne i roratne.
11. Sokołowska T. Kultura mówienia i nauka o języku w XVII wiecznych „Kazaniach i homiliach” Tomasza Młodzianowskiego. *Prace Filologiczne*. 1991. Т. 35. S. 209–216.

12. Szczukowski I. Kobieta w kazaniach Tomasza Młodzianowskiego. *Biblijne konteksty i inspiracje. Literaturoznawstwo. Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi*. 2016. № 10. S. 11–23.
13. Szczukowski I. „Ćwiczcie się nabożeństwie”. Ignacjański modus vivendi w kazaniach Tomasza Młodzianowskiego. *Wzorce osobowe w dawnej literaturze i kulturze polskiej / pod redakcją B. M. Puchalskiej-Dąbrowskiej i E. A. Jurkowskiej*. Białystok, 2018. S. 251–255.

References (translated & transliterated)

1. Vintoniv, M. O., Vintoniv, T. M., & Mala Yu. V. (2018). *Syntaksychni zasoby ekspresyvizatsii v ukrainskomu politychnomu dyskursi [Syntactic means of expressiveness in Ukrainian political discourse]*. Vynnytsia: TOV "TVORY" [in Ukrainian].
2. Kobchuk, Ye. Ye., & Zahnitko, A. P. (2021). Funktsiini osoblyvosti pytalnykh rechen u politychnomu dyskursi [Functional features of interrogative sentences in political discourse], (pp. 166–169). Retrieved from <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/9978/9905> [in Ukrainian].
3. Levchenko, N. (2022). Ekzehetychni polskomovni markery v modeliuvanni obraziv dukhovnoho y materialnoho svitiv u systemi bibliinoi hermenevtyky ukrainskoi barokovoi literatury [Exegetical Polish-language markers in the modeling of images of the spiritual and material worlds in the system of biblical hermeneutics of Ukrainian baroque literature]. *ROCZNIKI HUMANISTYCZNE – HUMANITIES YEARS*. Vol. LXX, z. 7, pp. 45–58 [in Ukrainian].
4. Nika, O. (2012). Antonii Radyvylovskiy i rozvytok ukrainskykh kazan XVII st.: Dzilovskiy – Radyvylovskiy [Antony Radyvylovsky and the development of Ukrainian poetry of the 17th century: Dzilovskiy – Radyvylovskiy]. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN – Dissertations of the ŁTN Language Committee*. (Vol. LVIII), (pp. 223–234). Retrieved from <https://docplayer.pl/71150586-Rozprawy-komisji-jezykowej.html> [in Ukrainian].
5. Nika, O. I. (2012). Latyno-polska propovid druhoi polovyny XVII st.: Dzilovskiy – Radyvylovskiy [Latin-Polish preaching of the second half of the 17th century: Dzilovskiy – Radyvylovskiy]. *Movni i kontsertualni kartyny svitu – Language and concert pictures of the world*, issue 42, pp. 226–234 [in Ukrainian].
6. Pedchenko, S. O. (2020). Modalni parametry pytalnykh vysloven [Modal parameters of interrogative statements]. *International scientific and practical conference*. Venice, Italy, October 30–31, pp. 44–46 [in Ukrainian].
7. Spivak, V. V. (2017). Prekrasne v chuttievii realnosti yak predmet vizantiiskoi estetyky asketyzmu [The beautiful in sensual reality as a subject of Byzantine aesthetics of asceticism]. *Filosofia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury – Philosophy and political science in the context of modern culture, 1*, pp. 164–170 [in Ukrainian].
8. Spivak, V. (2019). Zhyttievyi uspih u barokovomu dyskursi [Life success in baroque discourse]. *Naukovyi visnyk Sivershchyny. Serii: Osvita. Sotsialni ta povedinkovi nauky – Scientific Bulletin of Severshchyna. Series: Education. Social and behavioral sciences, № 2 (3)*, pp. 165–175 [in Ukrainian].
9. Brzozowski, M. (1988). *Kulturowe i historyczne uwarunkowania kaznodziejstwa Tomasza Młodzianowskiego [Cultural and historical determinants of the preaching of Tomasz Młodyanowski]*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego [in Polish].
10. Młodzianowski, T. (1935). *Wybór kazań [Selection of Sermons]*. (Vol. 1–2). Vol. 1.: *Kazania niedzielne [Sunday sermons]*. Vol. 2.: *Kazania świąteczne, pasyjne i roratne [Christmas, Passion and Roratne sermon]*. Warszawa [in Polish].
11. Sokołowska, T. (1991). Kultura mówienia i nauka o języku w XVII wiecznych "Kazaniach i homiliach" Tomasza Młodzianowskiego [The culture of speaking and the science of language in the 17th century Sermons and Homilies by Tomasz Młodyanowski]. *Prace Filologiczne – Philological Works*. Vol. 35, pp. 209–216 [in Polish].
12. Szczukowski, I. (2016). Kobieta w kazaniach Tomasza Młodzianowskiego. Biblijne konteksty i inspiracje [A woman in the sermons of Tomasz Młodyanowski. Biblical contexts and inspirations]. *Literaturoznawstwo. Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi – Literary studies. University of Humanities and Economics in Łódź*, 10, 11–23 [in Polish].
13. Szczukowski, I. (2018). "Ćwiczcie się nabożeństwie". Ignacjański modus vivendi w kazaniach Tomasza Młodzianowskiego [Practice devotion. Ignatian modus vivendi in the sermons of Tomasz Młodyanowski]. *Wzorce osobowe w dawnej literaturze i kulturze polskiej – Personal patterns in old Polish literature and culture*, (pp. 251–255). B. M. Puchalska-Dąbrowska, & E. A. Jurkowska (Eds.). Białystok [in Polish].

Статтю отримано 10.10.2022 року

Прийнято до друку 17.11.2022 року.